

Şəddat CƏFƏROV,

iqtisadiyyat elmləri üzrə fəlsəfə
doktoru,Azərbaycan və Rusiya Yazıçılar və
Jurnalistlər Birliklərinin üzvü,
Beynəlxalq Yazıqlar Birliyinin üzvü

Dəfələrlə demişəm. Mənim əməli fəaliyyətim lap yeniyetməlik çağımдан mətbəə işi ilə bağlı olub. Mətbəədə sinkoqraf kimi işə başlayanda heç 17 yaşım da yox idi. Sexdə mənə təcürbəli işçilər az qala təsəccüblə baxır, mənə sexə kimin buraxıldığını bəzən bir-birindən soruşurdular. Ancaq işə həvəslə girişməyim, bilmədiklərimi öyrənmək cəhdlərim tezliklə nəticə verdi. Baxmayaraq ki, mən hansısa konkret bir sexə bağlı idim, ancaq hansı sexə kömək lazım olurdusa, mənə işə çağırıldılar. Həvəslə hər hansı bir tapşırılan işi yerinə yetirməyə çalışırdım. Az keçməmiş mətbəədəki işimdə irəliləyişlərim oldu.

Ayrı-ayrı vaxtlarda düşüncələrimi yazdıqca yeni nəsillər övladlarımıza, əməli fəaliyyətə başlamağa hazır olan gənclərə bözi mətləbləri də çatdırmaq istəyirəm. Əgər oxumasan, təhsilin olmasa, ən başlıcası, orta məktəb səviyyəsində müəyyən bilik bazan olmasa, gələcəkdə seçəcəyiniz ixtisas da başına bəla olacaq. Yəni oxumaq, öyrənmək həyatın sözün həqiqi mənasında əsasdır. Bunu görək gənclərimiz unutmasınlar. Mən də işləyə-şləyə təhsilimi davam etdirməyi unutmadım. İllər ötdükcə ali təhsil aldım. Bu da istər-istəməz iş yerindəki vəzifə pillələrimin dəyişməsinə, irəliləməyimə ciddi təsir göstərdi. Sonralar heç ali təhsillə də kifayətlənmədim. Elmi yaradıcılıq fəaliyyətinə başladım. İlk məqalələrim müxtəlif qəzet və jurnallarda dərc olundu. Elmi yazılarım nüfuzlu Moskva mətbuatında da işıq üzü gördü. Poliqrafiya sahəsinin inceliklərini həvəslə mənimsəməkdə davam edirdim. Elə elmi fəaliyyətimin də əsas istiqaməti poliqrafiya ilə bağlı oldu. Sonralar bu sahəyə dair bir neçə elmi əsər də yazdım. Kitab çapının elmi mahiyyətini müxtəlif tərəflərdən şərh etdim. Bu, bizim poliqrafiyamıza elmi yanaşmaq baxımından ilk addımlar idi. Elmi işimi müdafiə də etdim. Nəşirlik sahəsində ən yüksək vəzifə pilləsinə də çatdım. Amma yəni də kitab nəşirindən, yəni praktik kitab çapı ilə bağlı marağ dairəmədən uzaqlaşmadım. Elə indinin özündə də maraqlı bir kitab formatı görəndə, orijinal tərtibatla üzləşəndə həmin kitabı alıb maraqla baxıram. Nəhayət, belə qərara gəldim ki, özüm nəşr etdiyim kitablar haqqında silsilə yazılar yazım. Mənim mənəvi mühitimin zənginləşməsinə rolu olan yazıçıların, şairlərin, görkəmli alimlərin əsərlərinə ədəbi-publistik yəndən münasibət bildirməyə çalışdım.

Yazılarım müxtəlif ədəbi orqanlarda işıq üzü gördü. Ən çox da "Kredo" qəzetində ədəbi düşüncələrim silsilə şəklində nəşr olundu. "Əzəldən bağlıyam sözü" adlı beşcildliyimin bir neçə cildi beləcə işıq gördü. İndi artıq çoxcildliyimin beşinci cildi üzərində işimi davam etdirirəm.

Axı qeyd etdim ki, ədəbi mühitdə əsərləri maraqla qarşılanan müəlliflər mənim də diqqətimdə olur. Mən Gülxani Pənahın ədəbi-elmi yaradıcılığını "Kredo" qəzetindən izləməyə başlamışam. Onun ayrı-ayrı vaxtlardakı ciddi tədqiqat əsərləri diqqətimi cəlb edib. Anar, Elçin Əfəndiyev, İsa Həbibbəyli, Nizami Cəfərov, Fikrət Qoca, Əli Rza Xələfli və digər bir çox müəlliflər haqqında onun tədqiqatları "Kredo" qəzetində dərc olunduqca bu zəkali xanımın yorulmadan hədsiz zəhmətə qatlaşmasını gördükcə insanın nəyə qadir olduğu haqqında düşünməli olurdum. Nəhayət, mən özüm də elə Gülxani Pənahın yaradıcılığını bir daha təzədən diqqətimdən keçirməyə başladım. Məndə marağ doğuran əsərləri və kitabları haqqında yazmağı qərara aldım. Əlbəttə, bir sıra məqalələrim "Əzəldən bağlıyam sözü" çoxcildliyimin dördüncü cildində yer alır.

Axı qeyd etdim ki, Gülxani Pənah hədsiz məhsuldarlıqla çalışan müəlliflərdəndir. Onun sürətli yazı texnikası, seçdiyi mövzunu axıra çatdırmaq üçün inadlı zəhmətləri lap Amazonka inadkarlığını xatırladır.

Gülxani Pənah tədqiqata başladığı, yazdığı müəllifləri çox əhatəli şəkildə öyrənməyi, hətta həmin müəllifin yaradıcılığının qaynaqlarını belə diqqətlə saxlaması, dünya ədəbi əlaqələri ilə bağlı tərəfləri tədqiqatına cəlb etməsi göstərir ki, o, təkcə məhdud mühtilə əhatələnmiş. Çingiz Abdullayev haqqındakı tədqiqatı göstərdi ki, detektiv janrının tarixini necə diqqətlə öyrənib. Azərbaycanda bu janrın hansı qaynaqları var? Və bu kimi məsələləri əsaslandırılmış şəkildə Gülxani Pənah tərəfindən tədqiqata cəlb edilib.

Nəhayət, onu da qeyd etdim ki, G.Pənahın çoxcəhətli, zəngin tədqiqat sahəsi Azərbaycanda populyar olan, çox sevilən müəlliflərin yaradıcılığını daha çox əhatə edir. Hamımız yaxşı məlumdur ki, ədəbiyyatımızda, elminizdə iki böyük Qəzənfər var. Hər ikisi əməkdar elm xadimidir.

Neçə il əvvəl mən Əli Rza Xələflinin "Bir ayrılıq odu var" poema-eposunu çap etdim. Həmin poemada Azərbaycanın görkəmli şairi Hüseyn Kürdoğlunun həyat və yaradıcılıq yolundan çox maraqlı fraqmentlərlə ilhamlı bir poetik üslubda bəhs olunurdu. Əlbəttə, poema-eposda çoxlu obrazlar vardı. Şair Ağə Laçını, görkəmli alim Şirindil Alishanlı, telepublist İlham Alishanlı, nəhayət, görkəmli alimlər Qəzənfər Kazimov və Qəzənfər Paşayev haqqında da maraqlı fəsilər diqqətimi cəlb etmişdi. Həmin poemadan xüsusi bir fəsilə Q.Paşayevin "6 il Dəclə-Fərat sahillərində" adlı kitabı

XALQIMIZIN QƏZƏNFƏR PAŞAYEVİ,

YAXUD GÜLXANI PƏNAHIN "ŞƏXSİYYƏTLƏ YARADICILIĞIN VƏHDƏTİ" KİTABI ÜZƏRİNDƏ DÜŞÜNCƏLƏR

da xatırlanırdı. Yadıma gəlir. Bizim mətbəəməzdə həmin kitab çap olunanda necə sürətlə yayıldı. Hətta ayrı-ayrı adamlar gəlib bizə müraciət edir, həmin kitabı necə əldə etməyi də soruşurdular. O vaxt indiki kimi deyildi. Kitab çapı işinə xüsusi nəzarət vardı. Kim cəsarət edib artıq nüsxələr çap edə bilərdi ki? O vaxt həmin kitabı mən də oxudum. Şübhəsiz, hər vaxt düşündüm ki, dəyərli kitab hər bir müəllifin öz xalqı naminə ucaldığı bir memorial abidədir. Elə "6 il Dəclə-Fərat sahillərində" kitabını da belə abidə kimi yadımda saxladım.

İndi Gülxani Pənahın nəşr olunmuş kitablarını vərəqlədikcə mənə münasib olacaq mövzu ətrafında düşündüm. Birdən onun Qəzənfər Paşayevə həsr olunmuş "Şəxsiyyətlə yaradıcılığın vəhdəti" kitabını gözümlə aldım. Kitab çox nəfis şəkildə, insafən, yüksək poliqrafik səviyyədə nəşr olunub. Üstəlik kitabın elmi dəyəri də nəzərə alınaraq AMEA-nın Folklor İnstitutunun Elmi Şurasının qərarı ilə nəşr olunub. Redaktor və ön sözün müəllifi görkəmli alim, akademik, əməkdar elm xadimi Kamran Əliyevdir. Əlbəttə, mən Kamran Əliyevin də qeydlərinə münasibət bildirməyi diqqətimdə saxlamaqla əvvəlcə oxucuların diqqətini kitabə yazılmış annotasiyaya cəlb etmək istərdim: "Əsər görkəmli ədəbiyyatşünas, folklorşünas, mənsünas, etnoqraf, dilçi alim, tərcüməçi, publist, professor Qəzənfər Paşayevin həyat və yaradıcılığına həsr edilmişdir. Araşdırıcı Qəzənfər Paşayevin çoxşaxəli yaradıcılığını müxtəlif yönərdən tədqiqatə cəlb etmişdir. Kitabda bir-birindən maraqlı fəsilələr yer alır: "Q.Paşayev və İraq-türkmən folkloru", "Q.Paşayev və çağdaş Kerkük ədəbi mühiti", "Q.Paşayev və Azərbaycan folklorşünaslığı", "Q.Paşayevin ədəbiyyatşünaslığı fəaliyyəti", "Q.Paşayev dilçi alim kimi", "Q.Paşayevin tərcüməçilik fəaliyyəti" və s.

İnanıraq ki, yüksək elmi səviyyədə yazılmış əsər tədqiqatçılar və oxucular tərəfindən rəğbətlə qarşılanacaq". Bu qeydlərdə, demək olar ki, kitabın əhatə etdiyi mövzular dəqiqliklə göstərilib. Yuxarıda məlumat verdik ki, Q.Paşayev gənclik illərində İraqda tərcüməçilik missiyasını yerinə yetirib. Amma o, sadəcə tərcüməçiliklə başını girməyib. İmkan düşdükcə taleyin qisməti olaraq bizdən İraq düşmüş İraq türkmənlərinin də həyatı ilə maraqlanıb. Onların həyat tərzini, etnik mənsəblərlərinin kökünü öyrənməyə çalışıb. İraq türkmənlərinin ziyalıları ilə tanış olub. Və demək olar ki, ilk dəfə Azərbaycan və türkmən elləri arasında çox ciddi mənəvi körpülər yaradıb. Əlbəttə, öz əsərləri ilə, dəyərli kitabları ilə. Kitabda bir maraqlı epigraf da diqqətimi cəlb etdi. Ulu öndər Heydər Əliyevin müsahibəsindən götürülmüş bir cümlə səhifədə ayrıca təqdim olunur: "Tarixi arşırarımda gördüm ki, güney Azərbaycan, quzey Azərbaycan və İraq türkmənləri bir bütövün parçalarıdır". Təkcə elə bu sözlər bəş edir ki, biz İraq

türkmənləri ilə nə qədər bağlı olduğumuzu bütün aydınlığı ilə təsəvvür edərk.

Görkəmli alim Kamran Əliyev kitabə yazdığı ön sözü "Yollar Kerkükədə kəşifir" adlandırıb. Həqiqətən, çox böyük tarixi yolların kəşifmə zonası kimi Kerkük təsadüfi xatırlanmır. Elə İraq türkmənlərinin özləri də Kerkükədə daha kompakt halda məskunlaşblar.

Kamran Əliyev ön sözün əvvəlindəcə yazır: "Elm yaşə bəxşir və onun cazibəsi cavan, gənc, ahi, yaşlı tanınır. Bunun ən parlaq nümunəsi ədəbi-elmi mühitədə böyük nüfuzə malik olan, pəşəsinə özüne fəxarət mənbəyi sayan, səmimiyyəti və sadəliyi ilə insanların qəlbinə yol tapan professor Qəzənfər Paşayevdir. Qəzənfər müəllim hələ gənclik illərindən üzü bəri ölkə daxilində və ölkə xaricində necə şövə və həvəslə çalışmışca, indi ondan daha artıq işləyir, daha çox yazıb-yaradır". Çox dəqiq müşahidədir. Qəzənfər Paşayevin möhtəşəm çoxcildliyini gözələrimin önünə gətirirəm. Hər biri 600-700 səhifəlik kitablara görkəmli alimin tükənməz elmi sərəvəti cəmlənib. Demək olar ki, bütün cildlərdə İraq-türkmən etnosu ilə Azərbaycan arasında mənəvi bağlılıq hələ tərənnum olunur, həm də bu əlaqələrin sarsılmazlığı və davamlılığı üçün müxtəlif istiqamətli körpülər yaradırlar. Elə buradaca yada düşür ki, vaxtı ilə İraq türkmənlərindən olan Sinan Səidin Azərbaycanın məşhur müğənnisi Nəriminə Məmmədovanın birgə oxuduğu xoyratlar... həmin duetlər sanki dünyanın o başı ilə bu başını birləşdirən sarsılmaz bir sə körpüsüdür. Hansımız o xoyratların ecazkar musiqisini dinlədikcə heyərətə gəlməmişik. Kimin qəlbə, ürək telləri titrəməyib o həzin musiqilərin sədaləri altında. Nə iso...

Yuxarıda görkəmli alimin qeydlərində təsdiq olunur ki, Qəzənfər Paşayev də çox böyük əzmkarlıqla işləyib. Möhtəşəm çoxcildlik özü təsdiq edir ki, Qəzənfər Paşayev sanki bir ümmana düşüb və bu ümmandan bitib-tükənməyən xəzinələr çıxarmışdır. Özü də elə incilər üzə çıxarıb ki, oxuduqca sonsuz zövq alır, İraq türkmənlərinin mənəvi mühitəni daha çox yaxınlaşırsan. İş burasındadır ki, G.Pənah da bu zəngin mühitə çox böyük həvəslə daxil olub. Ən başlıcası, Qəzənfər Paşayevin yaradıcılığını sonsuz zəhmətlə arşıraraqdan əlavə, həm də bir görkəmli alimin yaradıcılığına həvəslə, sevgi ilə bağlanıb. Görünür elə bu məqamları nəzərə alaraq Kamran Əliyev Gülxani Pənah haqqında da realığı uyğun gələn həqiqətləri xüsusi bir inamla təqdim edir: "Gülxani Pənah da fəallıqla elə Qəzənfər müəllimə bənzəyir.

O da yazmaqda aila-məişət işlərindən çox-çox üstün tutur. Tale elə gətirib ki, indi ədəbiyyatşünaslığımızın iki məhsuldar nümayəndəsi yaxşı mənada üzə-üzə gəliblər: Gülxani Pənahın professor Qəzənfər Paşayevin həyat və yaradıcılığında bəhs edən kitabı meydana çıxıb.

Davamı 11-ci səhifədə

Əvvəli 10-cu səhifədə

Gülxani Pənah müxtəlif mətbuat orqanlarında çap olunan çoxsaylı məqalələrdən başqa, müasir Azərbaycan yazıçılarının həyat və yaradıcılığında, folklorla yazılı ədəbiyyatın qarşılıqlı əlaqələrindən bəhs edən sanballı kitabların da müəllifi kimi tanınır. Xanım tədqiqatçının filologiya elmləri doktoru, professor Qəzənfər Paşayevin zəngin və maraqlı həyat səhifələrinə, yaradıcılıq fəaliyyətinin istiqamətlərinə, pedaqoji görüşlərinə, tərcümə sənəti ilə bağlı əməli işlərinə, ədəbiyyatşünaslıq və folklorşünaslıq sahəsindəki xidmətlərinə həsr olunmuş monoqrafiyası da həmin əsərə sadəqət nümünəsi olmaqla bərabər, bu əsərin layiqli və yaxşı davamıdır". Əlbəttə, görkəmli alim xanım tədqiqatçının araşdırmalarında bütün əzəməti ilə görünə bilər. Söz yox ki, Qəzənfər Paşayev türk xalqları arasında öz yazıları ilə ənənəvi əlaqələrə daha çox zənginlik gətirib. Bu baxımdan Gülxani Pənah da həmin ənənələrin əsl davamçısıdır.

Tədqiqatda Qəzənfər Paşayevin zəngin yaradıcılığının müxtəlif tərəfləri işıqlandırılır. Əlbəttə, müəllif öz tədqiqatını zənginləşdirmək üçün fikirlərini şəxslənəməsinə də şərait yaradır. Tədqiqatda müxtəlif görkəmli simaların rəylərinə yer ayırır. Onların fikir və düşüncələrini müxtəlif şəkildə, bir çox hallarda epigraflar kimi yazıya gətirir. Bu epigrafların özündə də xüsusi bir oxucu marağını təmin edən psixoloji təsir gücü var. Bu cəhətləri professor Kamran Əliyev doğru olaraq çox sərstəhllə dəyərləndirir: "Monoqrafiyadakı fəsilər epigraflarla başlayır və çox ustalıqla seçilmiş bu epigrafları Qəzənfər müəllimin həyatını və ədəbi fəaliyyətini səciyyələndirən prinsip və müddəalar kimi də qəbul etmək olar. Təmsilçilik baxımından Qəzənfər Paşayevi Məhəmməd Füzulinin davamçısı varis hesab etmək (Anar), Kərkükün Q. Paşayevdən başladığını iddia etmək (Yaşar Qarayev), Kərkükşünaslıq adlı müstəqil elm sahəsinin qurucusu adlandırmaq (Tofiq Hacıyev), Kərkük və Azərbaycanı bir-birinə bağlayan körpünün memarı kimi görmək (professor MəhİR Naqib), "folklorumuzun Müsfiqi" titulu ilə səciyyələndirmək (Nizami Cəfərov), "uzaq" mənasını ifadə edən İraqı daha da yaxınlaşdırmaq missiyasının sahibi elan etmək (rəssam Gündüz Əlizadə), vəfətli bir türkmenşünas səviyəsində tanımaq (professor Sübhü Saatçı), Azərbaycanda nostradamuşünaslığın banisi saymaq (Elçin), Şərq və Qərbi ədəbiyyatının mükəmməl bilicisi və tədqiqatçısı kimi təqdim etmək (İsa Həbibbəyli) görkəmli alim haqqında olan ən zəruri və vacib xüsusiyyətləri də aşkara çıxarmaq deməkdir". Əlbəttə, oxucular bu mətndə çəkilən adların bir çoxu ilə yaxından tanışdır. Müasirlərimiz olan Azərbaycan alimləridir. Ancaq bir çoxları da var ki, onların Qəzənfər Paşayevlə ilişkili münasibətlərini biz tədqiqatçı oxuduqca görə və öyrənə bilərik. Gülxani Pənah Qəzənfər Paşayevi öz tədqiqatlarında qimət yaddaşına güvənən tədqiqatçı kimi xarakterizə edir. Birnəməli şəkildə qeyd etmək lazımdır ki, qan yaddaşı əsrlərin təcvülzərinə davam getirə biləcək gücdə olan körpüdür. Beləliklə, biz Qəzənfər Paşayevin fədakar tədqiqatçı obrazını Gülxani Pənahın çox dəyərli əsərində bütün əzəməti ilə görə bilərik. Professor Kamran Əliyev Gülxani Pənahın "Şəxsiyyətlə yaradıcılığın vəhdəti" tədqiqatının ən dəyərli elmi yeniliklərini

yazıb-yaratmağa davam edir.

Tədqiqatçı işi nə qədər çətinir - bunu bəlkə də hər kəs qədərincə bilməz. Bir vaxt tədqiqat əsərinə oxuyasan, bir də var ki, özünlə tədqiqatçı olasan. Sonsuz sayda tədqiqat əsərlərini, mənbələri nəzərdən keçirərsən, ayrı-ayrı mətnləri tutuşdurasan, qarşılaşdığın okeanın içindən on dəyərli inciləri tapıb seçərsən, üzə çıxarasan. Bu mənada həm Qəzənfər Paşayevin özünlə tədqiqatçılıq qüdrəti yuxarıda qeyd etdiyimiz, sıralanmış mənbələrdə, əsərlərin adlarında kifayət qədər görünür. Həm də G.Pənahın özünlə titanik zəhməti üzə çıxır. Əgər G.Pənah görkəmli alimin bu əsərlərini oxuması, araşdırması, onda onun tədqiqatının ayrı-ayrı sahələri arasında rabitə itər, məntiqi əlaqələr qırılar. Qəzənfər Paşayevin ədəbiyyatımızın inkişafında xüsusi rolu, xidməti var. O, kərkük xoyratlarını

bağlılığının, onun yaradıcılığını dilə məhəbbət dastanı kimi tərənnüm etməsinin əsas kökünü də məhz elə Qəzənfər Paşayevin səmimi duyulanmalarında görürəm.

Əlbəttə, alim tədqiqat apardığı mövzunun təsir dairəsində olur. Həmin mövzunun ruhu ilə yaşayır. Bu mənada Q.Paşayevin ruhunda bir Kərkük təbiəti var, xoyrat şiriniyi var. Elə G.Pənah da Q.Paşayevi tədqiq edə-ədə həmin şiriniyi mənimləyib və bu şiriniyi elə Q.Paşayev haqqında yazdığı tədqiqatına da gətirib.

Q.Paşayevin yazı nitqi, bayatı sevgisi Azərbaycan xalqının mənəvi zənginliyində xüsusi rol oynayıb. İndi onun məlum qeydlərinin davamına baxaq: "Şair hiss və həyəcanın səbəbini sonralar bir dissertasiya işinə bərabər "Uzaq ellərin yaxın töhfələri" elmi-publistik əsərində izhar etdi. Şairin bu

KALQIMIZIN QƏZƏNFƏR PAŞAYEVİ, YAXUD GÜLXANI PƏNAHIN "ŞƏXSİYYƏTLƏ YARADICILIĞIN VƏHDƏTİ" KİTABI ÜZƏRİNDƏ DÜŞÜNCƏLƏR

də ayrıca tezislər şəkildə qeyd edir.

Söz yox ki, zamanlar dəyişəcək, daha yeni nəsillər gələcək. Amma hər bir gələcək nəsillə Qəzənfər Paşayevin yaradıcılığının ədəbi düşüncəsinin yeni dalğası kimi qəbul edəcək. Hər bir nəsillə bu möhtəşəm dalğaları seyr edəcək, onun ağuşuna atıldıqca Gülxani Pənahın da bələdçiliyindən məmnunluqla yararlanacaqlar.

Gülxani Pənahın tədqiqatı nə qədər elmi mahiyyət daşıyarsa, bir o qədər də geniş oxucu kütləsinin marağına uyğun bir dildə yazılıb. Müəllif girişdə Qəzənfər Paşayevi folklorşünas, ədəbiyyatşünas, etnoqraf, tərcüməçi və pedaqoq kimi xarakterizə edir. Maraqlıdır ki, elə girişdə oxalqımızın böyük oğlu Anarın çox dəyərli fikirlərini epigraflar kimi təqdim edir: "Azərbaycanın İraq əlaqələri çox qədimdir. Ölkəmizin bu qarşada yarıda ilk mədəniyyət və mədəniyyət təmsilçisi dahi şairimiz Məhəmməd Füzuli olub. Bu gün həmin missiyanı Qəzənfər Paşayev ləyaqətlə yerinə yetirir". Müəllif girişdə Qəzənfər Paşayevin İraq türkmənləri ilə bağlı əsas tədqiqat sahələrinə diqqət yönəldir: "Kərkük bayatları", R.Rza ilə birlikdə (1968), "Arzu-Qənbər" dastanı (1971), "Kərkük mahnıları" (1973), "İraq-Kərkük atalar sözləri" (1978), "Kərkük tapmacaları" (1984), "İraq-Kərkük bayatları" (1984), "Nəsiminin İraq divanı" (1987), "Kərkük folkloru antologiyası" (1987, 1990), Ə.Bəndəroğlu ilə birlikdə Azərbaycan folkloru antologiyasının "İraq-Türkmən" cildi (1999), "Kərkük folklorunun fonetikasi" (2003), "İraq-Türkmən folklorunun janrları" (rusca, 2003), "İraq-Türkmən ləhcəsi" (ortaqlı) (2004), "İraq-Türkmən nağılları" (2014), "Əta Tərzibaşının folklorşünaslıq fəaliyyəti" (2016) kitabları zəngin elmi məxəzlərdir". Təkcə bu əsərlərin adlarını oxumaq adamı heyretə gətirir. İnsan nə qədər əzm, iradə sahibi olmalıdır ki, bu qədər əsərləri yazmağa bezmədən, usanmadan davam etsin. Elə buradaca qeyd edək ki, Qəzənfər Paşayev elə indinin özündə də xüsusi bir sevgi ilə

Azərbaycana gətirməklə şairlərimizin bayatı yaradıcılığına yeni təkən verdi. Rəsul Rzanın, Hüseyn Kürdoğlunun yaradıcılıqlarında bayatının yeni istiqamətləri reallaşdı. Mən nəçə il əvvəl "Xəzər universiteti" nəşriyyatının xətti ilə Ə.R.Xələflinin "Bir bayatı çağırırdım" kitabını nəşr etmişəm. Həmin kitaba Qəzənfər Paşayev çox dəyərli bir ön söz yazıb. O, kərkük xoyratlarının Azərbaycan ədəbi mühitində təsirini qısa bir epizodda belə təqdim edir: "Bu dövr (XX əsr - Ş.Cəfərov) bir də onunla əlamətlər oldu ki, şairlərimiz bayatı yazmağa başladılar. Maraqlıdır ki, bu sahədə ilk addım Azərbaycanda sərbəst şeir məktəbinin banisi, Xalq şairi Rəsul Rza etdi. Heç şübhəsiz, Rəsul Rzanın bu janra müraciət etməsində kərkük bayatlarının rolu və təsiri böyük olmuşdur. Məsələn burasındadır ki, Rəsul Rza, Bəxtiyar Vahabzadə və Qasım Qasımzadə 1959-cu ildə Kərbələdə dahi Füzulinin qəbrini və Kərkükdə şairin nəvə-nəticələrini ziyarət edərkən təsadüfən kitab dükanında şairin əlinə Əta Tərzibaşının "Kərkük xoyratları və maniləri" kitabı keçir. Rəsul Rza yazırdı: "Kitabı vərəqlədikcə daxili bir həyəcədən bağrım qəhərlənir, ürəyim quş kimi çırpınır, sinəmdən çıxmaq istəyirdi". Bu qeydləri oxuduqca Qəzənfər Paşayevin mənəvi mühitindəki dəyişmələrdə kimlərin rolu olduğunu da aydın şəkildə görmək olur. Əlbəttə, bu qeydlər Qəzənfər müəllimin özünlə yazdıqlarıdır. Amma istinadlarında istər Əta Tərzibaşına, istərsə də, Rəsul Rzağa güvənli qeydlərinin hər birində Kərkük xoyratlarına sevginin əsas qaynaqları görünür. Məhz elə Q.Paşayevin xalq ruhundan gələn aşiqanə sözlə, yəni dilə, vətənə, yurda, aşıqlıqə bağlı sevginin özünlə də görmək olur. Bu qeydləri niyə diqqətə çəkirəm? Çünki Gülxani Pənah Qəzənfər Paşayevlə bağlı tədqiqatında onun dilə, Azərbaycan və türk xalqlarının ruhundan gələn vətən sevgisinə xüsusi önəm verir, diqqət göstərir. Mən Gülxani Pənahın Qəzənfər Paşayevə

əvəzsiz əsəri birgə çap etdirdiyimiz "Kərkük bayatları" (1968) kitabını bəzədi, onun dəyərini artırdı. Ancaq bu elmi-tədqiqat əsərini yazmaqla şairin ürəyi sakitləşmədi. Özü bayatları yazmağa başladı və 1964-cü ildə "Aşiq Yamaqlı bayatları" işıq üzə gördü. 1980-ci ildə isə şairin "Yaralı Kərkükün bu günlü xoyrat və maniləri" əsəri yayımlandı. 1981-ci ildə dünyasını dəyişən Rəsul Rza sanki İraqın, xüsusən də Kərkükün bu gününü görüb. Deməli, şairlər hissiyyatla, duyumla gələcəkdə baş verəcək hadisələri görə bilərlər. "Yaralı Kərkükün bugünkü xoyrat və maniləri" deyilənlərə dayaq olur:

Bağdaddan karvan gəlir,
Dərdli, pərişan gəlir.
Kimlər qurban kəsilib,
Sularım al-qan gəlir.

Kərkükün baş qalası,
Divarı daş qalası.
Ölü ana yanında
Tökür qan-yaş balası.

Azərbaycanda xoyratlardan ilhamlanaraq bayatı janrına müraciət edən şairlərdən biri də Hüseyn Kürdoğludur. Şairin min bayatını içində alan və "Min bir bayatı" (1992) adlandırılan kitabında hətta "Yolları daşlı Kərkük" bölümü vardır.

El sözü urvat imiş,
Qənd imiş, nabat imiş.
Bayatın bacısı
Kərkükdə xoyrat imiş.

Sovu yox;
Qılıncımın sovu yox.
Minmişəm qəm atına
Başında cilovu yox.

Hüseyn Kürdoğlunun "Yurduma qurbandır sözüm" (2005) adlı 507 səhifəlik kitabında da xoyratlar çoxluq təşkil edir. Şairin bayat-xoyrat janrında yazılmış iki poeması da vardır: "Aşiq və yaxşı" (1997) və "Tovuzum mənim, Oğuzum mənim" (1998).

Əvvəlki II-ci səhifədə

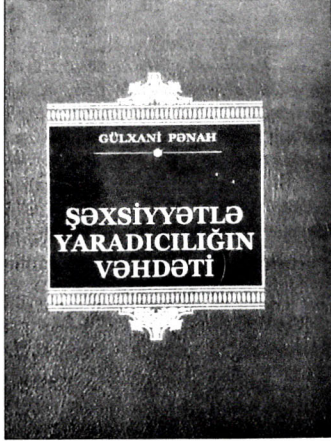
Göründüyü kimi ustad alim Kerkükdən gətirdiyi erməğanların Azərbaycanın böyük sənətkarlarının yaradıcılığına təsirini çox dəqiq cizgilərlə verib. Elə bu qeydlər bütövlükdə Azərbaycan xalqının Kerkük türkmənləri ilə mənəvi bağlılıq xəritəsinin ən gözəl mənzərəsinin təsdiqidir.

Sonra Q.Paşayev görkəmli alim Teymur Bünyadovun bayatılarına da diqqət ayırır: "Görkəmli etnoqraf, alimimiz, akademik, yazıçı və şair Teymur Bünyadovun da ikicildlik "Bayatılar" kitabı vardır. Bütün bunlar bu qədim janra olan münasibətin köklü şəkildə dəyişdiyini göstərir". Bu iki cümləlik qeydin mahiyyəti bundan ibarətdir ki, görək tədqiqatçı diqqəti ümumi arenanı bütövlükdə görə bilsin. Heç nəyi və heç kimi unutmasın. Bunları təsadüfi qeyd etmərəm. Gülxani Pənahın yazılarını səhifə-səhifə çevirdikcə görürəm ki, o, nə qədər tədqiqatçının adıni çəkir. Qəzənfər Paşayev yaradıcılığına münasibət bəzəmiş olan ayrı-ayrı müəlliflərin mövqələrinə işıq salır, diqqətə çəkir. Elə ustadın özündən sonrakı nəsələ təsiri də bu deməkdir.

Nəhayət, sevə-sevə nəşr etdiyim Əli Rza Xələflinin "Bir bayatı çağırıdım" kitabı ilə bağlı ustad Qəzənfər Paşayevin qeydləri mənim üçün çox önəmlidir. Sözü həqiqi mənasında bu kitabın əl səhifələri var ki, oxuyanda həyəcanlanmaya bilmirsən. Onu da qeyd edirəm ki, fədakar tədqiqatçı G.Pənahın tədqiq etdiyi sənətkarlar sırasında Əli Rza Xələflinin də ayrıca yeri var. Yəqin ki, G.Pənahın bu seçimlərində Qəzənfər Paşayev kimi ustadın diqqətə çatdıracağı sözələrinin də təsiri az deyil: "Şair, publisist, bir çox poema, şeir topluları, monoqrafiya və roman müəllifi Əli Rza Xələflinin də qələmini bayatı janrında sınaqı maraqlı doğurur. Onun "Bayatı çələngi" əlyazmasını vərəqlədikcə gözələrimin önündə Vətən xəritəsi, onun dağları, çayları, obaları, gözəl Qarabağı, Cəbrayılı, Füzulisi, Ağdamı, Şuşası və s. canlandı. Hər şeydən əvvəl onu deyim ki, şair ortaya bayatı janrının tələblərinə tam cavab verə biləcək bir əsər qoymuşdur. Əli Rza Xələflinin əsərində bayatların əvvəlinə "Əziziyəm", "Mən aşıq", "Aşıq" kimi sözlərin artırılmasına təsadüf edilmir". Çox dəyərli düşüncələrdir. Ustadın özündən sonrakı nəsələ münasibətinin ən gözəl göstəricisidir. G.Pənah bütün yaradıcılığı boyu tədqiq etdiyi müəlliflərdə yurd sevgisinə xüsusi önəm verir. Q.Paşayevin də bu qeydlərində biz yurda bağlılığın, vətəne sevdalı münasibətin necə sənəz bir sevgi ilə tərənnüm olunduğunun şahidi oluruz. Ustad görün Xələflinin "Bayatı çələngi"ne necə duyğulu düşüncələrlə münasibət bildirir: "Bayatıda əsas şərt reallıqdır. Epik növdə xalqın dilək və arzuları müəyyən əfsanəvi ünsürlərlə qarışdığı halda, bayatılarda arzu-dilək real ünsürlərdən ibarət olur. "Bayatı çələngi" tamamilə real ünsürlərdən ibarət vəhdət doğuran bir əsərdir. Hər birində bir dünya fikri olan bayatları fərqləndirən başlıca cəhət, hər birinin ayrı-ayrılıqda bitkin bədii əsər olmasında, mənə ilə fəlsəfi fikrin yığcam, əxlaq və ictimai anlaşımların dərin olmasındadır. Əsər bu baxımdan da

XALQIMIZIN QƏZƏNFƏR PAŞAYEVİ, YAXUD GÜLXANI PƏNAHIN "ŞƏXSİYYƏTLƏ YARADICILIĞIN VƏHDƏTİ" KİTABI ÜZƏRİNDƏ DÜŞÜNCƏLƏR

qonaqəbəxşdir. Əsərdə toponimlərdən yerli-yerində, bol-bol istifadə olunması da əsərin bədii və elmi dəyərinin xəbər verir. Burada hətta Savalan da, Kerkük də... var". Bəlkə də bir qədər toförrüatə vardım. Amma fikir bildirən, rəy söyləyən hər kəs məqamında yaddaşına gələn düşüncələri görək dilinə gətirməyi bacarsın. Bunun üçün, necə deyirlər, xəsilik etməsin. Mən də elə bu səbəbdən bir qədər haşiyə çıxdım. Hər halda mən Qəzənfər Paşayevin təsir dairəsini göstərməyə çalışdım. Çünki Gülxani Pənahın Qəzənfər Paşayev arenasındaki yerini görmək baxımından bütün bu düşüncələrin hamısının xüsusi yeri var. Gülxani Pənah Q.Paşayevin yaradıcılıq xəritəsinə tədqiqatlarına əsaslanaraq qurur. O, qeydlərində göstərir ki, şərq mənəvi mühitində İraq türkmənlərinin ən mükəmməl xəritəsi Qəzənfər Paşayevin müəllifliyinə bağlıdır.

Qəzənfər Paşayev özü bir mədəniyyət xəzinəsidir. Minlərlə kitab, mənbə onun nəhəng və zəngin xəzinəsində toplanıb. Əslinə qalsa, Qəzənfər Paşayevin

topladığı materiallar Azərbaycan xalqının mədəniyyət tarixinin, ümumiyyətlə, türk xalqlarının mədəniyyət tarixinin öyrənilməsində xüsusi əhəmiyyət kəsb edəcək. Burada İraqda, Türkiyədə, İranda, ümumiyyətlə, Şərq ölkələrində nəşr olunmuş Azərbaycanla bağlı müxtəlif dərgilərin, qəzet və jurnalların nadir nümunələrinə rast gəlmək olar. "İraq Türkmən ocağı" bir folklor mərkəzi kimi gələcəyin tükənməz tədqiqat obyektinə olacaq.

Qəzənfər Paşayev dünyanın ən çox öyrənilən müəlliflər sırasında daxil edilməsi baxımından örnək namizədlərdən biridir. Yüzlərlə alimin, mütəxəssisin adıni çəkmək olar ki, onlar Q.Paşayev haqqında sensuz istək və məhəbbətlə yazıblar. Belələrinin sırasında Türkiyədən, İrandan, Hindistandan, İraqdan, Səudiyyədən olan ədəbiyyat xadimləri az deyil.

Ümumiyyətlə, Qəzənfər Paşayevin diqqətə olmasının əsas səbəbləri ayrıca bir tədqiqatın mövzudur. Amma bu barədə Bakir Nəbiyev xüsusi olaraq münasibət bildirir və Gülxani Pənah da həmin münasibəti diqqətə çəkir: "Bu əsərlərin ən səciyyəvi xüsusiyyətlərini belə qiymətləndirmək mümkündür: filoloji faktların zənginliyi ilə elmi ümumiləşdirmənin uğurlu, inandırıcı sintezi. Məsələ burasındadır ki, Q.Paşayev hələ elmdə ilk addımlarını atmağa başlayandan "ələhəzrət faktı" ələminə xüsusi fikir vermişdir. O, kiçik bir məqalə yazanda belə araşdırıldığı mətləbə dair çoxlu mənbələrdəki məlumatları toplayıb saf-çürük etmiş, onları müqayisəli təhlil süzəndən keçirib ümumiləşdirmiş, bu zəmində mötəbər elmi nəticəyə gəlmişdir. Adı çəkilən və çəkilməyən bir çox əsərlərində uğurunu təmin edən ən mühüm amil, mənim fikrimcə, elə bununla izah olunmalıdır". Doğru deyirlər ki, hər bir

xalqın mədəniyyət güzgüsü onun dili və folklorudur. Qəzənfər Paşayev üçün də İraq türkmənlərinin tədqiq edərək əsas obyekt kimi onların dilini və folklorunu diqqətə saxlayır. Əlbəttə, o, tədqiqatlarında yeri gəldikcə İraq türkmənlərinin həyat tərzini, yaşayış imkanlarını, mühitlərini, sosial vəziyyətlərini dəqiq faktlar əsasında təsvir edir, yeni dünya düzənində onların özünü qoruma mənimə apardıqları mübarizələrə ayna tutur.

G.Pənah kimi tədqiqatçılar ona görə təqdirdə layıqdır ki, nadir fəaliyyət yolu tutmuş alimin, sənətkarın həyatını, yaradıcılığını mükəmməl öyrənib, onu öz xalqına yenidən çatdırmağa çalışır.

Eyni vaxtda G.Pənah İraq türkmənlərinin zəngin folklor ələminə də Azərbaycan folkloru ilə müqayisəyə çəkir. Maraqlı nəticələrə gəlir. Əlbəttə, Qəzənfər Paşayevin tədqiqatları əsasında.

Gülxani Pənahın "Şəxsiyyətlə yaradıcılığın vəhdəti" monoqrafiyası əhatəli bir əsər kimi həmişə oxucuların diqqətində olacaq. Onu da qeyd edirəm ki, monoqrafiyada İraq türkmən folklorunun, çəğdə Kerkük ədəbi mühitinin zəngin materialları Qəzənfər Paşayevin tədqiqatları əsasında təqdim olunur. Ümumiyyətlə, Qəzənfər Paşayev Azərbaycan folklorşünaslığının zənginləşməsində də xüsusi xidmət göstərən alimdir. O, həm də görkəmli dilçi alim kimi tanınır.

Zənnimcə, bu sahələrin hər biri ayrıca öyrənilməyə, təhlilə layıqdır. Biz də imkan düşdükcə, müvafiq mövzularda söhbətimizi davam etdirmək fikrindəyəm.

Sözə işləyən insanın mədəniyyəti çox parlaq olur. O bütün varlığı ilə xalqına, vətəninə bağlı olur. Bu yanaşma ilə mən həm Qəzənfər Paşayevi, həm də Gülxani Pənahı gözələrimin önünə gətirirəm. Ayrı-ayrı tədbirlərdə Azərbaycanın bu görkəmli ziyalılarının müşahidə etmək imkanım olub. Onların çıxışlarını dinləmişəm. Televiziya ekranlarından maraqlı söhbətlərini ekraniyə necə bölüşdüklərini diqqətlə seyr etmişəm. Görmüşəm ki, bu alimlər xalqın ruhuna çox doğmadırlar. Əslində onlar mənəşub olduqları xalqın varlığı ilə nəfəs alırlar.

Q.Paşayevin söhbətləri nə qədər cazibəlidir, G.Pənahın da onun haqqında yazdıqları o qədər təqdirdə layıqdır. Onların hər biri xalqın sözünü xalqın ruhuna yaxın və doğru müstəvidə təqdim etməyi bacarırlar.

Azərbaycan folklorşünaslığı çox görkəmli şəxsiyyətlərin adları ilə bağlı zəngin elm xəzinəsidir. Bu xəzinədə sənətləri qorur tutan alimlər sırasında Qəzənfər Paşayevin və Gülxani Pənahın da şöhrətli adları yer alıb.